

Nr 314.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.; given Stockholms slott den 30 maj 1947.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 30 maj 1947.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, följande.

I. Angående fortsatt befrielse från sedelinlösningsskyldigheten m. m.

I skrivelse den 22 maj 1947 ha *fullmäktige i riksbanken* hemställt, att riksbanken måtte för tiden från och med den 1 juli 1947 till och med den 30 juni 1948 befrias från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse. Fullmäktige i riksgäldskontoret ha, efter remiss, tillstyrkt bifall till denna hemställan.

I en särskild till nämnda framställning anknuten skrivelse ha bankofull-
Bihang till riksdagens protokoll 1947. 1 saml. Nr 314.

mäktige vidare behandlat vissa frågor rörande den allmänna ekonomiska politiken och härvid anfört följande.

När fullmäktige i år haft att behandla frågan om den sedvanliga framställningen till Kungl. Maj:t om fortsatt befrielse från skyldigheten att inlösa av banken utställda sedlar mot guld, ha fullmäktige funnit anledning att diskutera det ekonomiska läget och den ekonomiska politiken i hela dess vidd. De fortsatta och i viktiga hänseenden till och med skärpta svårigheter, som karakterisera den ekonomiska utvecklingen i hela Europa och, i viss mån, även i vårt land, äro nämligen av så allvarlig natur, att de påkalla ett förnyat övervägande efter delvis andra krigsår än dem som dominerat den svenska diskussionen både under de sista krigsåren och efter kriget. Allmänt kan sägas, att de genomgripande och delvis mycket oroande ekonomiska konsekvenserna av kriget först nu börja att framträda med full klarhet. Tidigare förhoppningar om en relativt snabb återgång till normalare förhållanden ha gäckats. Situationen i Europa domineras allttjämt av krigets efterverkningar och dessa måste med nödvändighet i stigande grad bliva kännbara även i Sverige. Ett yttre symtom på berörda utveckling utgör bl. a. den valutaknapphet, inför vilken Sverige ställts under vintern och våren. Denna har synts fullmäktige utgöra en naturlig utgångspunkt för diskussionerna om vårt ekonomiska läge, och fullmäktiges framställning har utformats i enlighet därmed. När så skett, ligger däri givetvis icke, att fullmäktige ansett att frågan om den inre ekonomiska balansen och inflationsrisken i vårt land är av underordnad betydelse i jämförelse med valutaproblemet. Såsom den följande framställningen kommer att giva vid handen, finna fullmäktige det tvärtom omöjligt att bringa valutaproblemet till en tillfredsställande lösning, om icke en rimlig grad av samhällsekonomisk balans inom landet snarast möjligt återställles.

Gången av fullmäktiges framställning är i övrigt följande. I ett första kapitel göres ett försök att med utgångspunkt från utvecklingen under år 1946 belysa de internationella och inhemska förhållanden, som enligt fullmäktiges mening ställa vårt land inför ett valutaproblem på längre sikt. I ett andra kapitel fullföljes denna översikt med en redogörelse för hur de mera bestående svårigheterna under innevarande år på grund av olika omständigheter, som skymtade i utvecklingen redan under år 1946, erhållit en akut tillspetsning, vilken synes resa särskilda problem. I ett tredje kapitel ges slutligen en kort översikt över förhållandena på kapitalmarknaden, som i hög grad kommit att domineras just av valutautvecklingen. Fullmäktige övergår därefter i ett fjärde kapitel till att i anslutning till redogörelsen i föregående kapitel diskutera riktlinjerna för en ekonomisk politik i syfte dels att komma till rätta med de på längre sikt bestående valutaproblemen, respektive de frågor till vilka dessa problems akuta tillspetsning givit upphov, dels att reglera utvecklingen på kapitalmarknaden i enlighet med de allmänna strävanden att stabilisera penningvärdet, som givetvis allttjämt måste utgöra huvudlinjen i vår ekonomiska politik.

I. Valutaproblemet bakgrund på längre sikt.

Utvecklingen av valutareserverna.

Utflödet av guld och valutor under år 1946 uppgår enligt tillgängliga uppgifter till ca 530 miljoner kronor. Verkställda beräkningar angående betalningsbalansen i övrigt för 1946 ha, såsom nedan närmare redovisas, givit till resultat ett minussaldo av ca 600 miljoner kronor.

Under året förekommo mycket omfattande valutarörelser. Sålunda ökades riksbankens och riksgäldskontorets valutareserv från årsskiftet fram till tidpunkten för apprecieringen med ca 611 miljoner kronor. Huvudparten av denna ökning föll på veckorna omedelbart före apprecieringen och förklaras till största delen av den ökade försäljningen av terminsvalutor, grundad på förmodanden om en förestående appreciering. Kursändringen sänkte vid apprecieringen dagsvärdet å guld och valutor med 543 miljoner kronor. Efter apprecieringen minskades valutareserven successivt fram till den 31 december 1946 med 1 059 miljoner kronor. Med hänsyn till arten av de omfattande men kortvariga valutarörelserna under årets lopp är det uppenbart, att man under angivna omständigheter vid bedömandet av valutautvecklingen under år 1946 icke bör se på valutaförlusterna från tidpunkten för apprecieringen utan har att utgå från utvecklingen under året i dess helhet.

Betalningsbalansens utveckling.

Det ovan angivna minussaldot inom betalningsbalansen på 600 miljoner kronor kan beräknas vara uppbyggt på följande sätt:

1. underskott i handelsbalansen	kronor 841 000 000
2. överskott av fraktinkomster, netto	» 350 000 000 ¹
3. överskott på övriga »osynliga poster»	» 125 000 000
säger för bytesbalansen:	
underskott 365 000 000	
4. köp av värdepapper m. m.: underskott	» 10 000 000
5. belastning på olika statskrediter:	
underskott	» 120 000 000 ²
säger för rörelser på kapitalkonton:	
underskott 130 000 000	
6. förskottsbetalningar för import och uppskjutna exportlikvider etc. netto: underskott	» 105 000 000

Saldo underskott: 600 000 000.

Framställningen återkommer i det följande till frågan om handelsbalansens utveckling. I detta sammanhang må beträffande övriga poster endast konstateras följande.

Såväl nettointäkterna av frakter som övriga »osynliga poster» kunna betraktas som relativt stabila.

Den post, som vid sidan av handelsbalansen i första hand tilldrager sig intresse, är underskottet på 105 miljoner kronor för uppskjutna exportlikvider respektive förskottsbetalningar för import. Siffran kan anses giva ett ungefärligt mått på storleken av den extraordinära valutautströmning, som mot slutet av året avlöst tidigare extraordinära valutainströmning. Dess bakgrund i förmodanden om bl. a. en förestående depreciering av kronan är given. Detta betyder, att en senare korrigerig, varigenom posten elimineras eller vändes i sin motsats, bör vara att påräkna när tendensen till spekulation i depreciering försvinner.

Handelsbalansens utveckling.

Mot ovan angivna underskott i handelsbalansen år 1946 på 841 miljoner kronor svarade under åren 1937 och 1938 likaledes underskott å 123 respek-

¹ Siffran är ev. större. Utredning pågår. Blir siffran större, höjes det under 6. upptagna beloppet 105 miljoner kronor i motsvarande mån.

² Till följd av olika betalningsarrangemang är därutöver en del av riksbankens valutainnehav att betrakta som en kreditgivning.

tive 239 miljoner kronor medan år 1945 uppvisade ett överskott å 674 miljoner kronor.

	1937	1938	1945	1946
Import	2 123	2 082	1 084	3 370
Export	2 000	1 843	1 758	2 529
Importöverskott	123	239		841
Exportöverskott			674	

Såsom av anförda siffror framgår tredubblades värdet av importen under år 1946 i förhållande till läget år 1945 samtidigt som exporten ökades blott med ca 50 procent. Bakom denna utveckling låg, som i det följande visas, icke någon större förskjutning av de genomsnittliga import- eller exportpriserna. Omsvängningen i förhållandet mellan export och import är i allt väsentligt beroende av kvantitativa förändringar.

Handelns länderfördelning.

Före kriget hade Sverige normalt ett importöverskott i förhållande till de länder, som i dag ha hårda valutor (U. S. A., Canada, vissa latinamerikanska länder, Schweiz samt Portugal). Detta importöverskott uppgick 1937 till 232 miljoner kronor och 1938 till 320 miljoner kronor. Samtidigt hade Sverige ett exportöverskott i förhållande till de länder, som nu ingå i sterlingområdet på 186 respektive 185 miljoner kronor. I förhållande till övriga länder hade Sverige ett importöverskott på 77 respektive 104 miljoner kronor. Om till nettoinkomsterna från sterlingområdet läggas inkomsterna av frakter m. m., som till övervägande delen torde ha influtit i pund, är bilden av Sveriges betalningsläge i förkrigsvärlden klar. Sverige stod i de internationella betalningssammanhangen mellan vad som i dag kan betecknas som hårdvalutaområdet, främst Förenta Staterna, och de länder, som nu ha svaga valutor, i det att ett normalt importöverskott i förhållande till länderna med hårda valutor finansierades av en likaledes normal nettoinkomst från övriga områden.

Denna mellanställning har kraftigt accentuerats under efterkrigstiden, då Amerikas exportmöjligheter visat en snabb tillväxt, samtidigt som importen från de valutavaga länderna med nödvändighet varit av begränsad omfattning. Återspeglingsen av dessa förskjutningar i den svenska handelsbalansen är given. Den våldsamma ansvällningen av värdet av vår import år 1946 faller i huvudsak på import från hårdvalutaområdet. En motsvarande omdirigering av vår export har av två skäl icke ansetts kunna genomföras. Dels kunna vissa viktiga svenska exportvaror icke annat än i begränsad utsträckning påräkna en marknad i hårdvalutaländer (exempelvis sågade trävaror), dels föreligga för andra svenska exportvaror traditionella handelsförbindelser, som gjort det angeläget att med tanke på framtiden upprätthålla exporten på olika svagvalutaländer (verkstadsprodukter). Till angivna, rent handelstekniska skäl kommer ett självklart politiskt övervägande. En omdirigering till hårdvalutaländer av svensk export skulle ha betytt, att vi hade undandragit de västeuropeiska länderna tillförseln från Sverige av typiska svenska exportvaror med en traditionell marknad i respektive länder, vilka just i nuvarande läge ägt en avgörande betydelse för respektive länders återuppbyggnadsarbete.

Resultatet av de här i korthet skildrade tendenserna har blivit, att vår import från hårdvalutaområdet, som före kriget normalt utgjorde blott cirka 25 procent av vår totala import, numera uppgår till 50 procent av totalimporten, medan å andra sidan vår export till svagvalutaländerna, som före

kriget utgjorde cirka 85 procent av vår totala export, numera reducerats blott till 70 procent. I absoluta tal ha dessa förändringar medfört, att vi i förhållande till länderna med hårda valutor under 1946 erhållit ett underskott i betalningsbalansen på 984 miljoner kronor, medan vi samma år i förhållande till länder med svaga valutor byggt upp ett inkomstöverskott på netto 142 miljoner kronor (inkomstöverskottet i förhållande till samma länder uppgick år 1945 till 714 miljoner kronor).

Om Sveriges exportinkomster i förhållande till olika europeiska länder, på det sätt som var normalt före kriget, kunnat disponeras för betalning till övriga områden, hade ifrågavarande utveckling icke på detta stadium behövt skapa en så utpräglad knapphet på valuta, som nu är fallet. Vi hade i så fall på basis av våra exportinkomster under 1945 kunnat finansiera det starka underskott, som under 1946 utvecklats i förhållande till dollarområdet.

Med utgångspunkt från här angivna faktorer kan Sveriges aktuella valuta-problem sägas i väsentlig grad ha betingats av att vår tidigare mellanställning mellan hårdvalutaområdet och svagvalutaområdet accentuerats genom en gynnsam produktionsutveckling inom det förra området och en upp-bromsning av produktionen i det senare området, vilken inträtt samtidigt med att exportinkomsterna i förhållande till det senare området icke längre såsom före kriget kunnat fritt användas för betalningar i den övriga delen av världen.

Utvecklingen av underlaget för den svenska exporten.

Den ur finansiell synpunkt betydelsefullaste delen av Sveriges export utgöres av skogsprodukter. Produktionen inom skogsområdet är av kända skäl icke variabel på samma sätt som exempelvis produktionen inom verkstadsområdet, eftersom den ju är strängt bunden vid utvecklingen av råvaruunderlaget. I själva verket har det — ytterst på grund av sjunkande arbetstillgång och oelastisk råvaruförsörjning — visat sig omöjligt att under en tioårsperiod fram till 1946 i full utsträckning ens vidmakthålla produktionen av virke för industriell förbrukning. Den totala virkesavverkningen har sålunda sjunkit från 54 miljoner kubikmeter fast mått under avverkningsåret 1936/37 till 46 miljoner kubikmeter fast mått år 1945/46.¹ Samtidigt har den för export tillgängliga delen av produktionen begränsats genom att hemmamarknadens konsumtion av skogsprodukter ökats, dels genom förbrukning såsom bränsle, dels genom tillväxten av byggnadsverksamheten, dels slutligen genom en väsentligt ökad förbrukning av pappersmassa och papper. Exporten har sålunda kommit att omfatta en sjunkande andel av en sjunkande totalproduktion. Denna utveckling har fortgått en längre tid men kraftigt accentuerats under senare år. Resultatet har blivit, att medan den totala exporten av skogsprodukter avverkningsåret 1936/37 kan evalveras till 23 miljoner kubikmeter fast mått rundvirke, så uppgick den avverkningsåret 1945/46 till endast 14 miljoner kubikmeter fast mått rundvirke. (Exporten av sågade och hyvlade trävaror m. m. sjönk samtidigt från 8,2 miljoner kubikmeter till 5,4 miljoner kubikmeter samt exporten av pappersmassa, papper och papp från 3,2 till 2,3 miljoner ton.)

Av en mycket vittgående betydelse i sammanhanget äro avverkningarna för bränsleändamål. Medan dessa avverkningsåret 1936/37 uppgingo till 11,4 miljoner kubikmeter (vilket ungefär motsvarar den kvantitet råvaror, som erfordras för framställning av 2 miljoner ton kemisk massa²) voro avverkningarna för samma ändamål avverkningsåret 1945/46 ej mindre än 26,1

¹ Här lämnade siffror basera sig på en inom bränslekommissionen uppgjord promemoria.

² Se not 1 å s. 5.

miljoner kubikmeter (motsvarande råvaror för 5 miljoner ton kemisk massa¹). Förbrukningen av virke för bränsleändamål har alltså ökat med en kvantitet motsvarande hela den mängd virke (eller motsvarande råvaror för något mer än hela den kvantitet massa och papper), som för närvarande exporteras.

Utvecklingen av importens sammansättning.

Från 1938 till 1946 ökades värdet av importen av konsumtionsvaror och råvaror för framställning av konsumtionsvaror från 1 005 till 1 834 miljoner kronor. Samtidigt förblev maskinimporten praktiskt taget oförändrad (ca 73 miljoner kronor). Bränsleimporten ökades endast från 317 till 404 miljoner kronor. Kvantitetsmässigt sett var importen av stenkol och koks år 1946 3,4 miljoner ton mot 7,7 miljoner ton år 1938.² Här föreligger alltså en väsentlig förskjutning av importens sammansättning, som innebär att den förlorat i betydelse såsom underlag för svensk produktion och i stigande grad kommit att representera ett bidrag till höjande av konsumtionsstandarden. En slutsats, som kan dragas av denna utveckling, är att importen i ökad grad har kommit att bestämmas av inkomstutvecklingen inom landet. En annan slutsats är att importvärdet skulle undergå en väsentlig ökning, för den händelse vi skulle lyckas återställa en normal importkvot för kapitalvaror och bränsle. En sådan ökning skulle emellertid gå hand i hand med en förbättring av betalningsbalansen, eftersom den skulle möjliggöra en väsentlig stegring av produktionen av exportvaror.

En allvarligt bidragande orsak till ökningen av konsumtionsvaruimporten har varit den spänning mellan köpkraft och varutillgång, som uppkommit i samband med ansvällningen av de nominella inkomsterna i Sverige under och efter kriget. Den stegrade köpkraften har fått särskild betydelse för importutvecklingen på grund därav att allmänheten omedelbart efter kriget varit angelägen om att snabbast möjligt återvinna vad den under de förflutna åren saknat och att återställa de brister i utrustningen, som uppkommit till följd av varuknappheten under kriget. Även oavsett detta skulle emellertid inkomstökningen ha övat ett betydande inflytande på importen. Undersökningar ha gjorts av förhållandet mellan inkomsternas förändringar och importens utveckling före kriget. Dessa undersökningar visa som väntat att det föreligger ett nära inbördes samband mellan inkomstvolymen och importen.

Utvecklingen av import- och exportpriserna samt apprecieringens inflytande på betalningsbalansen.

Före den kraftiga amerikanska prisstegringen under sommaren 1946 beräknas index för de svenska importvarupriserna på basis av 1938 års nivå ha varit 175 (aktuella vikter). Motsvarande index för exportvarorna var 181. På nyåret 1947 var importprisindex 185 och exportprisindex 184. Samtidigt hade emellertid den amerikanska grosshandelsprisnivån stigit från 148 på försommaren 1946 (januari—augusti 1939 = 100) till 189 i februari 1947.

Relationen mellan import- och exportpriserna har alltså — med beaktan-

¹ Det är dock att observera att dessa avverkningar för bränsleändamål och för förädling till virke, massa och papper icke äro fullt jämförbara. Veden har i stor utsträckning erhållits genom gallring. Bättre kvaliteter måste användas vid förädling än till bränsle. Omräkningen har — med hänsyn till att landets totala produktionskapacitet utgör ca 3,6 miljoner ton — endast teoretiskt intresse.

² Vårt behov av kol och koks är även om man tar hänsyn till den ökade användningen av olja och elektricitet och den förbättrade bränsleekonomin väsentligt större nu än år 1938 vid fullt utnyttjande av vår produktionskapacitet.

de av utrikeshandelns ändrade sammansättning — icke förskjutits i förhållande till förkrigstiden och sålunda icke heller haft något inflytande vare sig i förmånlig eller oförmånlig riktning på valutabalansen. Det förhållandet, att importvarupriserna sedan sommaren 1946 stigit något mera än exportvarupriserna, torde i huvudsak förklaras därav, att importvarorna i väsentlig utsträckning köpts på relativt korta kontrakt, medan däremot exportvaruleveranser reglerats av längre kontrakt. Exportpriserna på en del skogsprodukter ha vidare under vissa perioder varit föremål för statlig reglering. Den förskjutning av import- och exportvaruprisernas inbördes förhållande, som framträtt under andra halvåret 1946, kan väntas försvinna vid en eventuell stabilisering av prisläget på världsmarknaden.

Apprecieringen har påtagligen medfört en väsentlig dämpning av den internationella prisutvecklingen i dess återspeglning i de svenska import- och exportvarupriserna. Den kan däremot icke i och för sig antagas ha haft ett inflytande på import- respektive exportvolymen av en omfattning, som i nämnvärd grad bidragit till den ogynnsamma valutautvecklingen under år 1946. Totalexporten har legat vid gränsen av vår exportförmåga med den föreliggande inhemska efterfrågan. Vad importen beträffar är det i och för sig icke sannolikt, att den ökats genom det förhållandet, att prisstegringen på importvaror kan antagas ha blivit cirka 10 enheter lägre än den sannolikt skulle ha varit, om apprecieringen icke vidtagits. Den svenska importvarumarknaden är under nu rådande förhållanden sannolikt mycket litet priselastisk. Vad som här sagts stödjdes av tillgänglig statistik, närmast uppgifterna angående importutvecklingen månad för månad under 1946. Den svenska importen nådde sålunda redan mot slutet av våren en förhållandevis mycket hög nivå, som senare stabiliserades under avsevärd tid framåt. En ny importökning framträdde först vid slutet av året — alltså utan tidsmässigt sammanhang med apprecieringen — och förklaras då väsentligen av två förhållanden, nämligen å ena sidan det normala säsonginflytandet, å andra sidan köp orsakade dels av rykten om en depreciering av kronan dels förmodanden om en importreglering. En utveckling av importen, som i huvudsak följer samma linjer som i Sverige, föreligger för övrigt i exempelvis Danmark och Norge, där ju ingen appreciering vidtogs.

De utländska krediterna och valutautvecklingen.

Under den första efterkrigstiden hade Sverige, såsom tidigare utvecklats, knappast något alternativ till en omfattande kreditgivning till utlandet. Med hänsyn därtill förefaller det mera motiverat att peka på de omständigheter, som nödvändiggjorde kreditgivningen än på själva krediterna såsom en av de faktorer, som påverkat den senare valutautvecklingen. (Det må understrykas, att Sverige och Schweiz i ifrågavarande hänseende intaga en mycket olikartad ställning. Schweiz' export avser färdigfabrikat — i stor utsträckning konsumtionsvaror av tämligen lyxbetonad karaktär — med en relativt vid marknad utan hårt bunden geografisk fördelning. Sveriges viktigaste exportvaror däremot utgöras av råvaror och halvfabrikat med rätt bunden geografisk fördelning och av sådan allmän ekonomisk betydelse att exportinriktningen i hög grad måste influeras av hänsyn till de allmänna europeiska återuppbyggnadsproblemen.)

Om man emellertid intager den ståndpunkten, att kreditgivningen hade i huvudsak kunnat undvikas, har man att observera, att utbetalningarna under den svenska kreditgivningen till utlandet nådde en toppnivå redan hösten 1945. Den kreditvolym för vilken Sverige då var engagerat — och som i huvudsak var utnyttjad redan under 1945 — har senare ökats endast genom

tre överenskommelser av större räckvidd, nämligen de löpande avtalen med England, Polen och Sovjetunionen. Det bör emellertid understrykas, att det engelska betalningsarrangemanget för perioden maj 1946 till maj 1947 icke medfört någon ökning av de svenska pundbehållningarna. Det bör vidare understrykas, att varken det ryska eller polska betalningsarrangemanget övat något inflytande på den valutautveckling, som ledde fram till importregleringen i mars 1947.

Sammanfattningsvis kan därför följande konstateras beträffande den svenska kreditpolitikens betydelse i detta sammanhang. Betalningssvårigheterna på de flesta av Sveriges traditionella exportmarknader lämnade oss endast en begränsad valfrihet. En avsevärd initialbelastning av våra valutatillgångar skulle endast kunna undvikas under förutsättning av en ur olika synpunkter på något längre sikt ohållbar exportpolitik. Å andra sidan har valutautvecklingen under den kritiska perioden icke i väsentlig utsträckning influerats av utbetalning på de äldre kreditavtalen och överhuvud taget icke hunnit påverkas av nya kreditavtal.

Sammanfattning.

I det föregående framlagda data belysa vissa väsentliga drag i Sveriges ekonomiska läge, som förr eller senare måste ställa Sverige inför ett allvarligt valutaproblem. Följande faktorer äro av avgörande betydelse i sammanhanget:

a) Sverige står sedan gammalt i finansiellt hänseende mellan det område som nu har hårda valutor och områdena med svaga valutor; landet har sålunda normalt ett importöverskott i förhållande till förstnämnda område och ett exportöverskott i förhållande till områden med svaga valutor.

b) Den ogynnsamma produktions- och exportutvecklingen för flertalet länder i Europa i förening med den starka expansionen av det amerikanska näringslivet har lett till och kan beräknas fortsättningsvis medföra en accentuering av den i a) angivna mellanställningen.

c) Parallellt med den stigande spänningen mellan produktions- och exportutvecklingen i Europa respektive i de transatlantiska områdena har utvecklats sig en splittring i det internationella valutasystemet, som dels föranlett en svensk kreditgivning till de europeiska marknaderna, dels omöjliggjort fri disposition av inkomster från dessa marknader för betalningar av importöverskottet från hårdvalutaområdena.

d) Otillräcklig försörjning med fossilt bränsle i förening med stigande inhemsk förbrukning av skogsprodukter även för annat än bränsleändamål har kraftigt begränsat möjligheterna att återställa exporten av sådana produkter till dess förkrigsvolym. Å andra sidan har den växande spänningen mellan köpkraft och efterfrågan inom landet i förening med den uppladdning av importvarubehoven, som krigsavsparningen medfört, vid stigande importmöjligheter tenderat att snabbt återställa importens förkrigsvolym.

Utvecklingen förklaras icke av en ogynnsam förändring av förhållandet mellan import- och exportpriser och kan icke heller annat än eventuellt i helt oväsentlig utsträckning återföras på den i juli i fjol vidtagna apprecieringen. Utvecklingen under år 1946 har icke heller i högre grad influerats av svensk kreditgivning till utlandet.

Vad som återstår att klargöra är varför de svårigheter, som med nödvändighet måste följa av under a) till d) angivna omständigheter, med sådan styrka började accentueras just under senare delen av år 1946. Förklaringen torde i första hand vara, att — på det sätt med vilket man alltid haft att räkna — den överskottsköpkraft, som uppkommit under kriget och som er-

hållit en ytterligare, betydande påspädning under efterkrigstiden, snabbt aktiverats, i den mån möjligheter öppnats att åter erhålla varor av tillfredsställande kvalitet. En lång rad psykologiska omständigheter ha medverkat till denna utveckling. Det räcker med att peka på en allmän önskan att återställa levnadsstandarden, en strävan att återställa en viss personlig reserv av konsumtionskapitalvaror och det genom en intensiv reklam stimulerade intresset för en rad nya varor. På basis av denna förstärkta efterfrågan inom landet och under trycket av stigande oro såväl för en depreciering som för importreglering och för ytterligare prisstegringar utom landet ha importörerna i betydande grad försökt att täcka sig för kommande behov — och lyckats därmed, när U. S. A:s produktionskapacitet under 1946 ånyo börjat nå förkrigstidens siffror. Otvivelaktigt har importen därvid i vissa fall gått till allvarliga överdrifter.

II. Det aktuella valutaläget.

Med de avslutande anmärkningarna i föregående kapitel har bakgrunden redan givits till den snabbt inträdande försämring av våra valutatillgångar, som karakteriserat den gångna delen av år 1947. Under dessa månader ha de krafter, som voro verksamma redan mot slutet av föregående år, reducerat valutareserven med ett belopp, som är mer än 300 miljoner kronor större än hela valutaförlusten under år 1946. Det är denna utveckling, som redan på ett relativt tidigt stadium föranledde fullmäktige att hemställa om genomförande av en fullständigare kontroll över importen.

Under innevarande års fyra första månader sjönk valutareserven med 860 miljoner kronor. Riksbankens sammanlagda behållning av valutor understeg därför vid utgången av april 1 200 miljoner kronor. Takten i valuta-utflödet är alltjämt mycket hög och någon förbättring på grund av importregleringen har ännu icke framträtt. Utflödet av valutor hade dock sannolikt varit betydligt större, om denna reglering ej genomförts.

Vid bedömandet av det aktuella valutaläget måste olika omständigheter beaktas.

Man har å ena sidan att räkna med betydande betalningar för import kon- trakterad före importregleringen, för import av varor på den s. k. frilistan respektive för import av varor, som trots nuvarande starkt restriktiva praxis likväl licensierats utanför ramen av övergångsbestämmelserna. Valuta- reserven har redan och kommer även framdeles att belastas med vissa belopp för fullgörande av utfästelserna enligt Washingtonavtalet angående de tyska tillgångarna i Sverige. Hela valutareserven kan icke heller betraktas såsom fritt disponibel. Riksbanken är dessutom enligt vissa betalningsavtal skyldig att tillhandahålla utländska valutor för sådana tillgodohavanden i riksban- ken, vilka skapats genom överskottsimport till Sverige. Slutligen bör på- pekas, att vissa utländska kontotillgodohavanden i svenska affärsbanker kunna komma att hemtagas i dollar i den mån de icke komma till använd- ning för betalningar i Sverige. Att här ens gissningsvis angiva något belopp torde icke vara möjligt. Till alldeles övervägande delen bör man emellertid kunna anse dessa kontotillgodohavanden som utländska bankers kontobehåll- ningar avsedda för successiva utbetalningar i Sverige.

Å andra sidan bör man nu kunna räkna med en relativt snabbt inträdande ökning av exportinkomsterna. Viktiga delar av vår export äro starkt säsong- betonade och detta förhållande har i dagens läge blivit av större betydelse än eljest; valutaläget har sålunda påverkats i ogynnsam riktning därigenom att avsluten beträffande skogsprodukter försenats och att skeppningssäsongen bör-

jat senare än vanligt. Man måste även räkna med sannolikheten att valuta-tillgångar i stigande grad icke försålts till riksbanken eller valutabankerna utan förblivit i enskild ägo. En återströmning av dessa medel skulle medföra en värdefull förbättring av den redovisade valutareserven. Fullmäktige vilja i detta sammanhang erinra om att en valutadeklaration skett per den 15 maj 1947. Denna bör giva en bättre utgångspunkt för bedömningen av läget i senast berörda hänseende.

Utän att vilja göra något uttalande rörande framtiden finna fullmäktige vad här anförts berättiga till omdömet, att den osedvanligt stora minskningen under de senaste månaderna är av övergående natur och delvis förklarad av omständigheter, som resa helt andra praktiska problem än de förhållanden, som belysts i föregående kapitel.

III. Läget på kapitalmarknaden.

Utvecklingen på kapitalmarknaden har i avgörande grad påverkats av dels den här förut skildrade valutautvecklingen, som medfört att betydande belopp dragits in från marknaden, dels en fortsatt ansvällning av investeringsverksamheten, som inneburit att efterfrågan på kapital varit i stark tillväxt, dels slutligen övergången från underskotts- till överskottsbudgetering. Alla de berörda företelserna ha uppenbarligen verkat i åtstramande riktning. Den sammanlagda effekten har varit betydande.

I syfte att belysa återverkningarna av berörda förhållanden på kapitalmarknaden och på kreditinstitutens ställning må följande ur bank- och fondinspektionens statistik tagna data anföras. Krediterna i affärsbankerna ha från den 31 december 1945 till den 30 april 1947 ökat med över 1 800 miljoner kronor. Affärsbankernas inlåning har icke hållit jämna steg med utlåningen. Ett inlåningsöverskott vid början av år 1946 å drygt 1 miljard kronor har därigenom i slutet av april 1947 förbytt i ett utlåningsöverskott å ca 250 miljoner kronor. Samtidigt ha bankerna minskat sitt innehav av skattkamarväxlar och obligationer med mer än 1 200 miljoner kronor.

Den i december 1946 genomförda utvidgningen av bankernas inlåningsrätt har gjort det möjligt för dem att minska sitt innehav av statspapper och därigenom öka sin utlåning. För att få ytterligare medel disponibla för utlåning ha affärsbankerna även sökt intressera sina kunder att flytta över inteckningslån till sparbanker, försäkringsbolag och hypoteksinstitutioner.

En dylik situation med starkt ökad kreditgivning brukar leda till rediskontering och upplåning i riksbanken. Under kriget ha emellertid banker, sparbanker och försäkringsbolag, som icke kunnat låna ut sina likvida medel till sina kunder eller göra placeringar efter vanliga grunder, varit nödsakade att i en för våra förhållanden tidigare okänd omfattning göra sina medel räntebärande genom köp av skattkamarväxlar samt korta och långa statsobligationer. När sedan utlåningen åter stigit, har det varit fördelaktigare för dem att sälja skattkamarväxlar och korta obligationer än att anlita rediskontering. Räntan vid rediskontering är ju 2 %, medan räntan på skattkamarväxlar är endast $\frac{1}{2}$ % och räntan på åtskilliga korta statspapper legat under 2 %.

De nyemissioner av obligationer, som ägt rum den senaste tiden, ha i stor utsträckning icke kunnat upptagas av marknaden annat än om försäkringsbolag och andra placerare samtidigt ha sålt antingen obligationer med lägre effektiv ränta eller långa 3 % obligationer. För hypoteksinstitutionerna ha också förelegat svårigheter att i marknaden sälja de obligationer, som erfordras för att finansiera utlåningen.

Från slutet av 1945 fram till november 1946 har riksbanken i marknaden successivt köpt skattkamarväxlar och i huvudsak korta obligationer. Dessa ha på förfallodagen inlösts av riksgäldskontoret. Från november 1946 har riksbanken köpt ej endast korta statspapper utan i avsevärd omfattning även långa obligationer. Nettoinköpen uppgingo under de två sista månaderna förra året till 231 miljoner kronor i skattkamarväxlar och nom. 322 miljoner kronor i obligationer.

Från innevarande års början till den 15 maj har riksbankens innehav av skattkamarväxlar minskat med 51 miljoner kronor. Under samma tid har riksbankens behållning av obligationer ökat med nom. 385 miljoner kronor, samtidigt som minskningen av guld- och valutareserven uppgått till ca 860 miljoner kronor.

Riksgäldskontorets nettoupplåning direkt i riksbanken har under tiden 15 december—15 maj uppgått till 200 miljoner kronor.¹

Sammanfattningsvis kan sägas, att valutautvecklingen i förening med att de statliga utgiftsoverskotten upphört medfört en inskränkning av kreditutrymmet på marknaden, som blott i begränsad utsträckning neutraliserats genom riksbankens köp av statspapper. Dessa köp ha trätt i stället för rediskontering såsom den dominerande formen för likviditetsförstärkning. Samtidigt har det minskade utrymmet i stigande grad tagits i anspråk för enskilda investeringar. Resultatet är, att den abnormt stora likviditet, som uppkommit på marknaden under kriget, har försvunnit.

IV. Den ekonomiska politikens inriktning.

Efter den översikt, som i det föregående lämnats över bakgrunden till utvecklingen av Sveriges valutaläge på längre sikt och den därtill anknytta redogörelsen för de aktuella svårigheterna på valutaområdet samt för kapitalmarknadssituationen, torde fullmäktige få övergå till en diskussion av de åtgärder, som synas påkallade för att samtidigt skydda penningvärdet och övervinna den brist på balans i Sveriges internationella finansförbindelser, som framställningen varit ägnad att närmare belysa.

Valutaproblemet på längre sikt.

Betalningsbalansen i förhållande till utlandet bestämes i övervägande grad av handelsbalansen, vilken i sin tur röner ett avgörande inflytande av förhållandet mellan inkomsterna och varutillgången samt mellan kostnaderna och priserna inom landet. Det är därför uppenbart, att en första förutsättning för att åtgärder, åsyftande att skapa balans i Sveriges betalningsförhållanden mot utlandet, skola leda till åsyftat resultat är, att de inre ekonomiska förhållandena bli riktigt avvägda.

Såsom den föregående framställningen visat, ha olika omständigheter medfört, att dagens läge inom landet karakteriseras av en utpräglad brist på ekonomisk balans. För att återställa jämvikten och därmed skapa underlaget för en sund utveckling av de internationella finansförbindelserna fordras, att man över ett vidsträckt område målmedvetet inriktar sig på att begränsa köpkraften och öka varutillgången.

I första hand måste man söka nå fram till en sådan reglering av pris-, löne- och vinstförhållandena, att inkomstvolymen såvitt möjligt stabiliseras.

¹ Härvid ingår självfallet ej den post skattkamarväxlar på 700 miljoner kronor, som riksbanken erhållit i stället för den fordran på riksgäldskontoret, som svarade mot de av riksbanken till riksgäldskontorets förfogande ställda kassor, vilka olika statliga institutioner, såsom posten, kommissionerna m. fl., haft inestående i riksbanken.

Härför erfordras icke endast att ytterligare inkomststegringar inom olika områden undvikas eller i varje fall strängt begränsas utan även att den starkt uppdrivna efterfrågan på arbetskraft och material hålles tillbaka. Enligt fullmäktiges mening måste bl. a. investeringsvolymen reduceras väsentligt under den nivå den under senare tid uppnått. I samma syfte måste det ankomma på staten och kommunerna att för dagen avstå från utgiftsökningar samt att genomföra sådana utgiftsreduktioner, som ligga inom möjligheternas gränser. Ett uppskov med kostnadskrävande åtgärder, som icke för dagen äro trängande nödvändiga och varigenom arbetskraft och material kunna friställas, är sålunda starkt motiverat av hänsyn till allmänna ekonomiska överväganden. Sitt fulla värde i detta sammanhang få utgiftsbegränsningarna först, om de icke åtföljas av en motsvarande reduktion av statsintäkterna utan få ta sig uttryck i ett budgetöverskott.

I förening med de åtgärder, som här berörts, bör gå ett främjande av det enskilda sparandet. Vilka vägar som därvid bäst leda till målet torde böra bli föremål för ytterligare överväganden.

Vid nu rådande brist på arbetskraft kommer den viktigaste förbättring av den samhällsekonomiska balansen, som kan vinnas från produktionsidan, att vara en ökning av produktiviteten, varigenom varuförsörjningen förbättras vid oförändrad arbetsinsats och oförändrade totala kostnader. Alldeles oavsett den betydelse en produktivitetsökning äger för återställandet av den inhemska balansen, är den en viktig förutsättning för den ökning av produktionen, som måste eftersträvas, för att vår export skall förbättras och exportinkomsterna stegas. Man måste emellertid i detta syfte försöka sörja icke endast för en produktivitetsökning utan även bl. a. för en sådan sammansättning av importen, att den industriella produktionen kan ökas genom en relativt ökad tillförsel av råvaror, halvfabrikat och bränsle. Vidare bör givetvis förhindras att arbetskraft och material nu kommer att disponeras för framställning inom landet av sådana varor, som normalt importeras men på vilka tillgången tills vidare kommer att minska till följd av importregleringen och svårigheterna att för närvarande erhålla varor från vissa länder. Vid investeringsregleringen bör man beakta angelägenheten av att erhålla en inriktning av produktionen, som i mindre grad avser konsumtionsvaror för hemmaförbrukning än sådana produkter, som kunna beräknas ha även en god exportmarknad.

Den tidigare framställningen har givit vid handen, att den del av skogsindustriernas produktion, som kan exporteras, av olika omständigheter successivt pressats samman. En motsvarande utveckling föreligger även inom andra områden. Det måste vara ett mål för vår ekonomiska politik att främja en ökning av exportkvoten genom en reduktion av den inhemska förbrukningen. Utöver sådana generella åtgärder, som bidraga till att minska efterfrågan på hemmamarknaden på varor, som kunna exporteras, kunna även speciella åtgärder ifrågakomma, såsom en rationalisering av byggnadstekniken i syfte att nedbringa materialförbrukningen, ett bättre utnyttjande av papperstillgången genom olika slag av besparingsåtgärder etc.

På lång sikt måste man till slut ägna stor uppmärksamhet åt frågan om den svenska exportens geografiska inriktning. Inom ramen av en fri handel är givetvis en bestämd dirigerings av vår export icke möjlig. Det blir här i viss mån fråga om initiativ från det enskilda näringslivets sida. Hänsyn måste därvid tagas till de europeiska återuppbyggnadsbehoven och intresset att vidmakthålla på längre sikt naturliga avsättningsområden. Inom dessa gränser synes det ligga i linje med den svenska exportindustriens egna intressen att beakta de sannolikt fortsatta betalningssvårigheterna på vissa

europiska marknader och de vanskligheter, som på grund därav sannolikt måste föreligga för ifrågavarande länder att tillåta en fri import och att erlägga betalning för denna i fritt konvertibla valutor. Man borde därför kunna räkna med att exportindustrien själv i stigande utsträckning skall orientera sig över mot de länder och marknader, som även ur valutasynpunkt nu främst äro av intresse. Här berörda synpunkter måste beaktas vid handelspolitikens utformning särskilt vid eventuell kreditgivning till utlandet eller statsgarantier för enskild kreditgivning, i vilka avseenden givetvis största återhållsamhet bör iakttagas.

I den allmänna diskussionen har det vid olika tillfällen framhållits, att en korrigerig såväl av den inre balansen som av betalningsförhållandena skulle kunna nås genom en depreciering av kronan. Denna uppfattning är enligt fullmäktiges mening oggrundad. På hemmamarknaden skulle läget icke förbättras genom att den sedan föregående sommar i flera länder höjda prisnivån finge slå igenom utan den avtrubning, som blivit följden av apprecieringen 1946. Och vad angår den internationella balansen, skulle exporten icke i nämnvärd grad stimuleras eller importen begränsas med rådande inre köpkrafts- och efterfrågeförhållanden. Insikten om att en depreciering icke löser de problem, vilkas innebörd här förut utvecklats, borde vara ägnad att stabilisera valutamarknaden, som under senare tid otvivelaktigt i viss utsträckning influerats av en motsatt uppfattning och en därpå grundad förmodan om att en sänkning av den svenska kronans internationella värde skulle vara att motse.

Valutaproblemet på kortare sikt.

Såsom den föregående framställningen givit vid handen råder, vid sidan av det på längre sikt bestående valutaproblem, som ytterst har sin grund i hela den internationella utvecklingen, för närvarande en knapphet på valuta, som uppstått främst på grund av återverkningarna av den starka köpkraftsansvällningen inom landet. De akuta svårigheterna påkalla enligt fullmäktiges mening motåtgärder av delvis annan art än de förut berörda. Under förutsättning att valutaproblemet på längre sikt effektivt angripes efter de linjer fullmäktige här angivit, bör den starkt utpräglade valutabrist, som vi i dag lida under, vara ett övergångsproblem. De åtgärder som tillgripas för att komma till rätta med den akuta försämringen av valutaläget måste väljas med hänsyn därtill.

Importregleringen har sitt berättigande som medel att övervinna de valuta-svårigheter, som möta på kortare sikt. Det finnes enligt fullmäktiges mening icke anledning att vid importregleringens uppläggning rygga tillbaka för en sådan åtstramning av införseln, som exempelvis skulle medföra en viss lagerförtäring inom landet, speciellt med avseende å umbärliga varor. I själva verket måste importregleringen en tid framåt genomföras med avsevärd stränghet, om den skall leda till avsett resultat. Man torde ändå icke kunna räkna med att en erforderlig reserv uppnås, förrän efter en rätt lång tids förlopp. Så snart omständigheterna medge detta, bör givetvis regleringen göras lindrigare eller begränsningarna helt bortfalla. På motsvarande sätt kan det på kortare sikt vara rimligt att tillämpa eljest ej godtagbara konsumtionsregleringar samt att genomföra dem med större stränghet än som vore möjligt, om man måste utgå ifrån att de mera allvarliga valutasvårigheterna skulle bli av längre varaktighet. Det finns även anledning att framhålla, att åtgärder för att på annat sätt minska efterfrågan och köpkraft kunna få en något annan inriktning, när det är fråga om en politik på kort sikt än när det gäller anpassning efter bestående svårigheter.

I anslutning till det sagda vilja fullmäktige till slut framhålla, att en akut tillspetsning av valutasvårigheterna är att betrakta på samma sätt som en kortfristig likviditetskris inom det enskilda näringslivet. För att övervinna tillfälliga svårigheter kan man därför ha anledning att överväga åtgärder och betalningstekniska arrangemang, som icke vore riktiga eller rimliga som led i en långsiktig politik. Fullmäktige vilja emellertid understryka angelägenheten av att åtgärder, som motiveras av valutakrisens övergående tillspetsning, icke ges en form, vilken på längre sikt kan försämra möjligheterna att komma till rätta med mera varaktiga valutasvårigheter.

Kapitalmarknadsproblemet.

Det har i det föregående framhållits, att läget på den svenska kapitalmarknaden under senare tid kommit att utmärkas av en betydande åtstramning. Denna åtstramning är till övervägande grad en följd av den snabba valutautströmningen. Den kommer därför även successivt att övervinnas i den mån valutaläget förbättras och de förut redovisade åtgärder vidtagas, som erfordras för att återställa den inhemska balansen mellan köpkraft och varutillgång. Av särskild betydelse i sammanhanget är en allmän begränsning av investeringar och allmänna utgifter samt en överbalansering av budgeten. Fullmäktige ha funnit anledning att särskilt framhålla, att även utgifter, som endast innefatta kapitalöverföringar och därför icke påverka den samhällsekonomiska balansen i ogynnsam riktning — exempelvis ersättning vid övertagande av järnvägar — ur ren kapitalmarknadssynpunkt i regel kunna göras till föremål för samma invändningar som andra utbetalningar för investeringsändamål.

Räntan.

I ett konjunkturläge, där det bland annat framstår såsom önskvärt att söka begränsa investeringarnas omfattning och att få till stånd ett ökat sparande, är det givet, att frågan om en räntehöjning övervägts av fullmäktige. Vid olika tillfällen under den senaste tiden har spørsmålet sålunda varit föremål för diskussion. Detta har varit desto mera naturligt, som en räntehöjning kan synas vara en enkel metod att nå angivna resultat och vid tidigare tillfällen tillgripits i liknande syfte. Emellertid föreligga för närvarande på detta som inom många andra områden speciella förhållanden, som medföra att en räntehöjning icke har samma verkningar som under mera normala omständigheter. I nuvarande läge med reglering av hyror och priser är situationen en annan. En räntehöjning skulle sålunda icke onödiggöra nuvarande direkta regleringar på investeringsområdet. Med denna utgångspunkt anse fullmäktige, att man medelst en räntehöjning icke kan ernå den begränsning av investeringsverksamheten, som för närvarande framstår såsom nödvändig. Av betydelse har härvid även varit, att en mera drastisk höjning av räntan — d. v. s. till 5 à 6 procent eller högre — enligt fullmäktiges mening icke bör ifrågakomma, utan diskussionen har gällt verkningarna av en måttlig ränteförändring.

Om man verkligen kunde räkna med att en mindre räntehöjning skulle medföra ett väsentligt ökat frivilligt sparande, vore detta givetvis en faktor av mycket stor betydelse. Det förefaller dock föga troligt, att en något högre inlåningsränta än den nuvarande skulle mera avsevärt öka sparandet. Av vida större betydelse är en sådan allmän ekonomisk politik, att allmänheten blir övertygad om att det är förmånligt att i görligaste mån uppskjuta såväl investeringar som inköp av exempelvis mera varaktiga konsumtionsvaror till en tidpunkt, då såväl priser som kvaliteter bli förmånligare. Full-

mäktige vilja dock i detta sammanhang ånyo understryka vikten av att från det allmännas sida snarast vidtagas åtgärder för främjande av det frivilliga sparandet.

Vid sin behandling av räntespörsmålet ha givetvis fullmäktige även tagit hänsyn till andra faktorer än de som i korthet här berörts. Sålunda ha erfarenheterna från andra länder beaktats liksom de mera psykologiska verkningar en räntehöjning skulle kunna ha. Uppmärksamhet har även ägnats spörsmålet, om vissa av de fördelar, som skulle ernås genom en räntehöjning, skulle kunna vinnas även på andra vägar. Fullmäktige ha emellertid efter en ingående prövning av frågan icke funnit skäl föreligga för att i nuvarande läge vidtaga en räntehöjning.

I detta ärendes handläggning hava deltagit fullmäktiges samtliga ledamöter samt suppleanterna Alf Johansson, John Bergvall och Olof Andersson, dock att ordföranden Hammarskjöld icke varit närvarande vid justeringen av skrivelsen.

Protokollsutdrag i ärendet med särskilt yttrande av herr Ivar Andersson bifogas.

Ifrågavarande särskilda yttrande var av följande lydelse:

Beträffande det avsnitt av skrivelsen, som behandlade *räntefrågan*, anmäldes reservation av herr *Ivar Anderson*, som icke kunnat ansluta sig till fullmäktiges uttalande i denna fråga utan ansett, att en ränteförhöjning borde övervägas som ett av medlen att åstadkomma den nödvändiga inre ekonomiska balansen och effektivt möta den växande inflationsrisken. Även med hänsyn till behovet av ökat frivilligt sparande syntes enligt herr Anderssons uppfattning en räntehöjning vara motiverad.

Bankofullmäktige ha i sin skrivelse utförligt redogjort för orsakerna till den utveckling av vår utrikeshandel och betalningsbalans, som föranledde införandet av importregleringen i mars månad. Till vad fullmäktige anfört i denna fråga kan jag ansluta mig. Redan tidigare har en redogörelse lämnats riksdagen rörande omständigheterna kring importregleringen och det torde därför icke finnas anledning att ånyo behandla detta spörsmål. Fullmäktige ha i detta sammanhang vidare framhållit att valutautströmningen under senaste tiden varit av en sådan omfattning, att det kan bli nödvändigt att temporärt ytterligare skärpa importregleringen. Under alla omständigheter framstår det såsom synnerligen angeläget, att åtgärder vidtagas för att snarast få till stånd största möjliga ökning av exporten. Som ett led i denna politik ha som bekant under den senaste tiden träffats överenskommelser om begränsningar av den inhemska konsumtionen av papper. Med hänsyn till vikten av att skapa förutsättningar för en ökad import av varor av väsentlig betydelse för vår produktion och försörjning torde liknande åtgärder kunna ifrågakomma även inom andra områden, där förbrukningen inom landet kan anses taga i anspråk en alltför stor del av produktionen.

Fullmäktige ha vidare understrukit den roll som inriktningen av den svenska exporten kommit att få till följd av den allmänna utvecklingen på valutaområdet. Det är sålunda icke endast exportens och importens totala omfattning som i nuvarande läge är av betydelse för utvecklingen av våra valutareserver utan även vår utrikeshandels fördelning på olika länder. Pro-

Departements-
chefen. *

blemet är här, att exporten — som ett led i vår hjälp till återuppbyggnaden i av kriget härjade länder — under tiden efter krigets upphörande kommit att i relativt stor utsträckning avse länder med svaga valutor. Nuvarande läge på valutaområdet har medfört att vårt exportöverskott i förhållande till vissa länder icke alltid kunnat användas för att finansiera en överskottsimport från länder som varit i stånd att förse den svenska marknaden med varor. Såsom förhållandena utvecklats sig är det nödvändigt, att denna fråga under den närmaste framtiden ägnas skärpt uppmärksamhet. Någon ökning av vår kreditgivning till utlandet bör redan med hänsyn till det allmänna ekonomiska läget icke komma till stånd. Därutöver synes det dock nödvändigt att, givetvis under beaktande av redan ingångna avtal m. m., mer än tidigare inrikta vår export på länder, som kunna förse oss med för vårt land väsentliga varor eller som kunna erlagga betalning för våra exportvaror i sådana valutor, med vilka likvid kan ske för import från andra länder.

Vad fullmäktige anfört rörande export- och importprisernas utveckling samt verkningarna av den i juli 1946 vidtagna apprecieringen ger mig icke anledning till erinran. I likhet med fullmäktige anser jag, att en sänkning av kronkursen icke skulle underlätta stabiliseringssträvandena och att det därför icke föreligger någon anledning att diskutera en dylik åtgärd.

I sin framställning ha fullmäktige vidare behandlat läget på kapitalmarknaden och räntefrågan. I detta sammanhang ha fullmäktige uttalat, att efter en ingående prövning av hela ränteproblemet ha fullmäktige icke funnit skäl föreligga för att i nuvarande läge vidtaga en räntehöjning. Även i denna del vill jag uttala min anslutning till fullmäktiges ståndpunkt. I likhet med fullmäktige anser jag sålunda att en räntehöjning av den omfattning, som i nuvarande läge kan diskuteras, icke torde kunna bli av sådan betydelse exempelvis för beskärningen av investeringsverksamheten eller för att stimulera det frivilliga sparandet, att fördelarna av en räntehöjning skulle uppväga de betydande nackdelar som en sådan åtgärd skulle föra med sig, icke minst när det gäller att få till stånd den önskvärda stabiliseringen inom olika områden av det ekonomiska livet. Samtidigt vill jag liksom fullmäktige understryka betydelsen av att ett ökat frivilligt sparande kommer till stånd. Överläggningar rörande detta problem pågå som bekant för närvarande under regeringens ledning.

Vad slutligen beträffar fullmäktiges uttalanden om angelägenheten av att nå fram till en bättre samhällsekonomisk balans och om de åtgärder som i detta syfte böra vidtagas, vill jag erinra om att denna fråga i olika former varit föremål för behandling under hela innevarande år och även vid olika tillfällen diskuterats i riksdagen. Jag kan i allt väsentligt uttala min anslutning till de riktlinjer för den ekonomiska politikens fortsatta inriktning som bankofullmäktige uppställt, men torde få anledning att sedan vissa nu pågående överläggningar slutförts, i annat sammanhang återkomma till frågan.

I anledning av bankofullmäktiges förslag om fortsatt befrielse för banken från sedelinlösningskyldigheten bör sedvanlig framställning i ämnet göras till riksdagen.

Jag vill i detta sammanhang vidare anmäla, att fullmäktige i riksbanken i skrivelse den 22 maj 1947 gjort framställning rörande bankens sedelutgivningsrätt. Genom beslut den 14 februari 1947 förordnade Kungl. Maj:t på framställning av fullmäktige att riksbanken finge utgiva sedlar till det belopp, som motsvaras av dubbla summan av riksbankens metalliska kassa, samt därutöver till ett belopp av 1 400 miljoner kronor. Kungl. Maj:t meddelade detta beslut med stöd av lagen den 22 december 1939 (nr 895) angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och bankrörelse m. m., vilken lag nyligen förlängts att gälla till och med den 30 juni 1948. Före beslutet av den 14 februari 1947 var sedelutgivningsrätten dubbla summan av riksbankens metalliska kassa ökad med 350 miljoner kronor. Fullmäktige ha nu framhållit, att den fortsatta valutautströmningen gör en höjning av förstnämnda belopp om 1 400 miljoner kronor nödvändig. Med hänsyn till den säsongmässiga stegringen av sedelomloppet omkring halvårsskiftet och med beaktande av den troliga utvecklingen av valutareserven under den närmaste tiden ha fullmäktige hemställt, att nämnda belopp om 1 400 miljoner kronor måtte höjas till förslagsvis 2 500 miljoner kronor. — Innevarande års riksdag har, såsom redan framhållits, förlängt giltighetstiden av 1939 års lagstiftning till utgången av juni 1948. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 32) uttalade dock bankoutsnittet det önskemålet, att sedeltäckningsbestämmelserna i riksbankslagen bleve föremål för en sådan omläggning, att nuvarande provisorium kunde upphöra efter utgången av juni 1948. Samtidigt framhöll utskottet, att den fortgående minskningen av riksbankens guld-kassa kunde medföra behov av ytterligare ökad sedelutgivningsrätt.

Vid nuvarande bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt leder en nedgång i valutareserven, i den mån guld-kassan beröres, till en minskad sedelutgivningsrätt. Den utveckling av vår betalningsbalans, som ingående behandlats i fullmäktiges tidigare refererade skrivelse, har därför medfört behov av ytterligare vidgad utgivningsrätt i förhållande till riksbankslagens bestämmelser. Såsom fullmäktige anfört torde beslut av angivna innebörd få fattas före utgången av juni månad. Enligt vad jag inhämtat pågår för närvarande inom riksbanken utredning för att till nästa års riksdag kunna framlägga förslag till ändrade bestämmelser om sedelutgivningsrätten. Den nu av fullmäktige gjorda hemställan torde inom den närmaste tiden få bifallas av Kungl. Maj:t i enlighet med det Kungl. Maj:t enligt den tidigare omnämnda lagstiftningen givna bemyndigandet. Med hänsyn till frågans nära samband med utvecklingen av våra valutareserver har jag dock velat anmäla frågans läge för riksdagen.

II. Fråga om rätt för riksbanken att rekquirera utländska betalningsmedel, m. m.

Enligt 1 § valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350) äger Konungen — vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden i den mån så prövas oundgängligen nödigt för uppnående av det mål som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet — meddela förordnande på sätt i lagen närmare stadgas. Sådant förordnande må under tid då riksdagen är samlad meddelas endast med riksdagens samtycke. I 2 § stadgas, att i förordnande som Konungen jämlikt 1 § meddelar må föreskrivas bl. a., att utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper skola erbjudas riksbanken eller valutabank till inlösen mot kontant ersättning i svenskt mynt.

Med stöd av valutalagen utfärdades efter inhämtande av riksdagens yttrande valutaförordningen den 25 februari 1940 (nr 97), vilken förordning gäller tills vidare så länge valutalagen äger giltighet. Enligt 10 § valutaförordningen, sådan paragrafen lyder enligt förordningen den 17 maj 1940 (nr 348), skola utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper, som tillhöra någon här i riket bosatt, i den ordning och omfattning riksbanken bestämmer av ägaren eller innehavaren erbjudas riksbanken eller valutabank till inlösen mot ersättning, som i valutalagen sägs.

Beträffande rätten att förfoga över utländska betalningsmedel må här omnämnas, att Kungl. Maj:t i proposition nr 78 till 1940 års lagtima riksdag med hemställan om riksdagens samtycke till meddelande av förordnande jämlikt 1 § valutalagen uttalat bl. a., att rätten att rekquirera utländska betalningsmedel och utländska banktillgodohavanden icke lämpligen borde begagnas utan särskilt medgivande. I sitt utlåtande (nr 4) i anledning av propositionen underströk bankoutsnittet — som tillstyrkte bifall till propositionen — att det vore avsett att rätten att rekquirera utländska betalningsmedel och utländska banktillgodohavanden icke skulle begagnas utan särskilt medgivande. Utskottets utlåtande bifölls av riksdagen (skrivelse nr 60).

I en den 29 maj 1947 dagtecknad, till Kungl. Maj:t ställd skrivelse ha *fullmäktige i riksbanken* anført att med hänsyn till nuvarande valutaläge det syntes angeläget, att Kungl. Maj:t ägde befogenhet bemyndiga riksbanken (valutakontoret) att utnyttja den rätt, som innefattades i 10 § valutaförordningen, om och i den mån bankofullmäktige och valutakontorets styrelse ansåge det nödvändigt att göra framställning därom. Därest Kungl. Maj:t funne, att uttalandena i propositionen nr 78/1940 och bankoutsnittets utlåtande nr 4/1940 skulle anses innebära att riksdagens medgivande förutsattes för att kunna lämna det ifrågasatta bemyndigandet, borde framställning här-om göras.

Departements-
chefen.

Såsom bankofullmäktige framhållit kan läget och utvecklingen på valutaområdet komma att medföra behov att vidtaga i 10 § valutaförordningen an-

givna åtgärder. Kungl. Maj:t torde därför böra äga möjlighet att medge en tillämpning av dessa bestämmelser. Med anledning av uttalandena vid ärendets behandling vid 1940 års riksdag synes frågan om ett dylikt bemyndigande böra underställas riksdagens prövning och jag vill förorda att detta nu sker. Om och i vilken omfattning behovet av hembudsskyldighet eller rekvisitionsförfarande kan bli aktuellt är för närvarande icke möjligt att ange. Det nu begärda bemyndigandet är avsett att utnyttjas endast efter särskild framställning från de valutavårdande myndigheterna.

III. Hemställan.

Med åberopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att riksbanken må för tiden från och med den 1 juli 1947 till och med den 30 juni 1948 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, då förhållandena därtill giva anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar,

dels ock förklara, att från riksdagens sida icke föreligger hinder för riksbanken att med stöd av 10 § valutaförordningen och efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t rekvidera utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Carl Olov Sommar.
